

MEDAL UPAMIĘTNIAJĄCY PODPISANIE TRAKTATU GRZYMUŁTOWSKIEGO, WYBITY PRZEZ GIOVANNIEGO BATTISTĘ GUGLIELMADE (GUGLELMADĘ) Z 1686 ROKU. UWAGI IKONOGRAFICZNE

Jan Gustaw Rokita

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ABSTRACT

MEDAL COMMEMORATING THE SIGNING OF THE ETERNAL PEACE TREATY OF 1686 (*POKÓJ GRZYMUŁTOWSKIEGO*), MINTED BY GIOVANNI BATTISTA GUGLIELMADA (GUGLELMADA) IN 1686. ICONOGRAPHIC COMMENTS

The article describes in detail four examples of pieces of art and artefacts which are a comparative material for a medal. The author of the article claims that a papal officer purposefully ordered (by a medalist) a medal engraving to properly celebrate the Treaty of Grzymułtowski, the abiding of which by both Poland and Moscow allowed Muscovy to actively participate in the Holy League, but also to symbolically express gratitude and recognition of the Polish king's diplomacy. The medal bore a prearranged message. It should be noted that the obverse of the medal shows a likeness of Jan III Sobieski dressed in clothes reminiscent of his royal prerogatives (a "corona clausa" on his head, an ermine coat clasped on the shoulders with a horizontal brooch) and also of his readiness to fight for Christian ideas (the scale armour, the traditional equipment of a "Sarmatian"). A commemorative inscription, although not reflecting the facts faithfully, can be considered evidence of the supremacy of the king over the Vlachs, Turks and Tartars, whose territories would soon be under the rule of Sobieski. Such a decision is not surprising, considering that Innocent XI was one of the founders and biggest supporters of the Holy League and at the same time consistently sought to make Muscovy join a new military alliance against Turkey. The signing of the Treaty of Grzymułtowski should therefore also be seen as an important success of the papacy.

Key words: medalist, medals, graphics, painting, obverse, reverse

Słowa kluczowe: medalier, medalierstwo, grafika, konterfekt malarski, awers, rewers

1. OKOLICZNOŚCI HISTORYCZNE WYBICIA MEDALU

Przełomowym wydarzeniem, w którym upatrywano szansę na znaczące zwiększenie atutów sprzymierzonych w przyszłym starciu z Turkami, miało być zawarcie w Moskwie traktatu Grzymułtowskiego¹ 6 maja 1686 roku². To od niego władze Państwa Moskiewskiego uzależniały swój akces do Świętej Ligi³. Zakończony ostatecznym triumfem dyplomatycznym Moskwy rokowania rozpoczęły się jeszcze jesienią 1683 roku⁴. Stronę polską w ramach wspólnej komisji pogranicznej reprezentował Krzysztof Grzymułtowski, wojewoda poznański. Wspomniany magnat należał do zadeklarowanych krytyków polityki carskiej⁵. Ostateczny wynik rozmów w Moskwie miał przesądzić o rezultacie bieżących wydarzeń. Po znakomitej wiktorii wiedeńskiej wydawało się, że przedstawiciele władcy moskiewskiego zrezygnują z części postulatów⁶. Ostatecznie jednak dyplomaci moskiewscy, świadomi silnej pozycji Sobieskiego w kraju, zwlekali z podpisaniem ostatecznego porozumienia⁷. Książę Wasyl Golicyn niejednokrotnie oficjalnie zwracał uwagę na niebezpieczeństwo ataku Rzeczypospolitej na mocarstwo wschodnie zaabsorbowane działaniami zbrojnymi z imperium osmańskim. Warunkiem *sine qua non* stała się rezygnacja Polaków z roszczeń do ziem utraconych po sfinalizowaniu traktatu andruszowskiego (30 I 1667). Atutem propagandowym nie bez znaczenia dla dalszego biegu wydarzeń miały się okazać pogłoski o rzekomym wtargnięciu żołnierzy moskiewskich

¹ Tematyce traktatu Grzymułtowskiego poświęcone zostały osobne prace naukowe: J. Perdenia, *Stanowisko Rzeczypospolitej szlacheckiej wobec sprawy Ukrainy na przełomie XVII–XVIII wieku*, Wrocław 1963; Z. Wójcik, *Między traktatem andruszowskim a wojną turecką. Stosunki polsko-rosyjskie 1667–1672*, Warszawa 1968.

² Ten traktat Sobieski zaprzysiął dopiero 27 XII 1686 r. we Lwowie (w obecności posłów moskiewskich).

³ Konieczność zaangażowania do walki z Turkami innych państw chrześcijańskich zasygnalizowano już w dokumencie z 5 III 1684 r. Cyt. Z. Wójcik, *Jan Sobieski: 1629–1696*, Warszawa 1983, s. 354–355.

⁴ W ostatnich latach została opublikowana praca: K. Koczegarow (С. Кочегаров), *Речь Посполитая и Россия в 1680–1686 гг. Заключение договора о Вечном мире* (Moskwa 2008), w której autor przybliżył nowe fakty dotyczące okoliczności podpisania traktatu Grzymułtowskiego. W pierwszych dwóch częściach pracy przypomniał wydarzenia poprzedzające podpisanie samego traktatu, m.in. kampanie militarne Jana III Sobieskiego z 1683 r. oraz w ramach Świętej Ligi. Przedstawił także najważniejsze zagadnienia rzutujące na rozwój społeczno-ekonomiczny Rzeczypospolitej i Państwa Moskiewskiego w drugiej połowie XVII w. oraz główne cele polityki zagranicznej władców obydwu państw. W kolejnej części autor, posiłkując się źródłami historycznymi przechowywanymi w polskich i rosyjskich archiwach oraz bibliotekach, dokonał analizy najważniejszych faktów związanych z pobytom delegacji polskiej w Moskwie i samymi pertraktacjami. Czwartą, ostatnią część pracy poświęcił ukazaniu wzajemnych relacji polsko-moskiewskich po podpisaniu traktatu i ratyfikowaniu go przez Sejm.

⁵ Z. Wójcik, *Jan Sobieski: 1629–1696*, s. 374.

⁶ Podczas poselstwa Jana Okrasy przybyłego do Moskwy pod koniec XI 1683 r. poddani carscy, będący pod wrażeniem królewskiego zwycięstwa nad Turcją, zrezygnowali z części żądań. Wkrótce potem jednak dyplomaci zmienili zdanie, zob. ibidem, s. 374.

⁷ Ibidem, s. 374–375.

w granice Rzeczypospolitej w celu zajęcia Kijowa i Smoleńska⁸. Kwestie sporne pomiędzy Rzeczypospolitą a Państwem Moskiewskim przedyskutowano podczas wielkiego poselstwa w lutym 1686 roku, którego dwaj uczestnicy i współorganizatorzy – Krzysztof Grzymułtowski i Marcejan Ogiński, kanclerz wielki litewski – otrzymali od sejmującej szlachty niezbędne uprawnienia. Pertraktacje zainaugurowano 3 lutego. Bojarzy – Borys Szeremietiew oraz Wasyl Golicyn – mimo czynionych początkowo obietnic przekonania carów Iwana V i Piotra I oraz regentki Zofii Aleksiejewny do polskich propozycji pokojowych zdecydowali się na uszytnienie stanowiska, argumentując, że Moskwa uregulowała stosunki z Turcją osobnym traktatem pokojowym w Bachczysaraju 13 stycznia 1681 roku, jest niezdolna do prowadzenia działań zaczepnych przeciwko sułtanowi. Obawy dyplomatów królewskich zwiększyło zwłaszcza przybycie do stolicy posła tatarskiego i groźba przyjazdu tureckiego. 4 kwietnia na polecenie Golicyna pełnomocnikom królewskim dostarczono tekst porozumienia zakładającego zrzeczenie się przez Rzeczypospolitą terytoriów na lewym brzegu Dniepru łącznie z Kijowem, od ujścia rzeki do Morza Czarnego do Czechrynia. Na decyzję polskich dyplomatów niewątpliwie miało wpływ również zdanie monarchy polskiego, który konsekwentnie dążył do szybkiego zawarcia ugody polsko-moskiewskiej⁹. W liście skierowanym do Grzymułtowskiego i Ogińskiego, pisany 3 kwietnia 1686 roku w Żółkwi, możemy przeczytać następujące słowa.

Chciecie zatem Uprzejmości i Wierności Wasze do posłów polskich swoje *accelerare* dzieło pokazując to panom moskiewskim, że *in eodem statu* z nimi jesteśmy, bo jeżeli oni pokój z Turkami mają, my także *eodem memento facili negotii* mieć możemy. Cokolwiek tedy uczynić zechcą, nie dla nas samych, ale dla dobra całego chrześcijaństwa niech uczynią¹⁰.

3 maja 1686 roku doprecyzowano ostateczne warunki, a trzy dni później – 6 maja 1686 roku (27 IV starego stylu) – podpisano sam traktat¹¹.

⁸ O rzekomej interwencji armii Państwa Moskiewskiego w granicach Rzeczypospolitej znajdujemy wzmianki w liście Pierre'a des Noyersa do Pierre'a Bouilliaua, datowanym na 25 V 1685 r., zob. *ibidem*, s. 375.

⁹ *Ibidem*, s. 379.

¹⁰ Cyt. za: *ibidem*, s. 378.

¹¹ Koczezarow zwrócił uwagę zwłaszcza na dwie przyczyny związane z koniecznością uregulowania sporów terytorialnych pomiędzy Rzeczypospolitą i Państwem Moskiewskim. Pierwszą przyczyną miały być daleko idące rozbieżności pomiędzy sytuacją poddanych w obydwu państwach, ściślej zaś zależności pomiędzy władcą a poddanymi. Autor słusznie zauważył, że szlachta w Rzeczypospolitej dysponowała znacznie szerszymi prawami obywatelskimi niż szlachta w Wielkim Księstwie Moskiewskim, a także wpływem na bieżącą politykę królewską. Drugą przyczyną dotyczyła obaw szlachty przed ewentualnymi wrogimi działaniami militarnymi wobec Rzeczypospolitej ze strony wojsk moskiewskich oraz chęci uzyskania przewagi w konflikcie z imperium osmańskim, rozgrywanym w ramach Świętej Ligii, por. Koczezarow, *op. cit.*, s. 467–468.

2. STAN BADAŃ

Na temat medali Jana III Sobieskiego pochodzących z lat 80. XVII wieku powstało do dziś niewiele specjalistycznych publikacji. Wśród polskojęzycznych pozycji zawierających podstawowe dane o artefaktach wykonywanych na zamówienie Sobieskiego należy wymienić zwłaszcza znakomite katalogi wystawowe: *Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze. Katalog wystawy jubileuszowej z okazji trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej*, red. W. Fijałkowski, J. Mieleszko (Warszawa 1983); *Rzeczpospolita w dobie Jana III. Katalog wystawy Zamku Królewskiego, Archiwum Głównego Akt Dawnych i Biblioteki Narodowej* (Warszawa 1983), *Odsiecz Wiedeńska. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy*, red. A. Franaszek, K. Kuczman (Kraków 1990), *Tron pamiątek ku czci „Najjaśniejszego, Niezwyciężonego Jana Sobieskiego Króla Polskiego” w trzechsetlecie śmierci 1696–1996* (Warszawa 1996)¹².

Najważniejsze problemy związane z podobizną Jana III Sobieskiego na interesującym nas medalu zasygnalizowała Magdalena Górską w krótkim artykule naukowym *Medalierski wizerunek Jana III Sobieskiego* (w: „*Primus inter pares*”. *Pierwszy wśród równych, czyli opowieść o królu Janie III*, red. D. Walwender-Musz, Warszawa 2013). Niestety autorka we wspomnianym krótkim i niewyczerpującym całości problemu artykule pominęła podobiznę Jana III Sobieskiego na medalu autorstwa Giovanniego Battisty Guglielmady (Guglielmady) z 1686 roku¹³.

Papieskim medalom związanym tematycznie z Polską poświęcona została również osobna praca księdza Jana Mantheya pod tytułem *Le bienheureux Innocent XI et La Pologne « Boulevard de la Chrétienté » sur les medailles commemoratives : de « D exera tua Domine percussit inimicum » (1683) à « Pax fundata cum Moschis » (1686)* (Rzym 1956) zawierająca szczegółowy opis medalu opisywanego w niniejszym artykule.

3. OMÓWIENIE MEDALU

Medal poświęcony bezpośrednio upamiętnieniu interesującego nas faktu historycznego wyemitowano w 1686 roku, najpewniej z inicjatywy Innocentego XI¹⁴

¹² We wszystkich wspomnianych pozycjach, także i w katalogu wystawy nt. odsieczy wiedeńskiej, znajdują się krótkie opisy interesującego nas medalu.

¹³ Ze względu na przyjętą metodę pracy naukowej, zakładającą szukanie związków i zależności pomiędzy portretem na awersie czy rewersie medalu a podobizną graficzną i malarską, szczególnie przydatne okazywały się również publikacje oraz artykuły naukowe z zakresu historii sztuki i wojskowości. O ikonografii Jana III Sobieskiego i jego najbliższej rodziny pisali m.in.: A. Czołowski w artykule *Ikonografia wojenna Jana III*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, R. II, t. II, z. 2, s. 265–266; J. Ruszczyćówna w artykule *Ikonografia Jana III Sobieskiego. Wybrane zagadnienia*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1982, t. XXVI; czy w końcu H. Widacka, autorka najpełniejszego jak dotąd opracowania dotyczącego grafiki portretowej Jana III Sobieskiego, pt. *Lew Lechistanu. Jan III Sobieski w grafice*, Warszawa 2010.

¹⁴ Traktat Grzymułtowskiego miał upamiętniać jeszcze jeden medal pochodzący z 1683 r. Wygląd wspomnianego numizmatu i inskrypcja okolicznościowa umieszczona na awersie nie wykazują cech

(il. 1)¹⁵. Twórcą tego dzieła sztuki był realizujący również inne zlecenia papieskie¹⁶

wspólnych z medalem opisywanym w niniejszym artykule, niemniej zasługują na krótkie omówienie. Awers medalu wypełnia wspomniany napis okolicznościowy o następującej treści: LEOPOLDI MAGNI ROM[ani] IMPERATORIS, IOHAN[nis] III POLON[iae] REGIS ET REIPUBLICAE VENETAЕ CONCORDIBUS ARMIS ADVERSUS TURCAS EXERCITUS MOSCOVITARUM STABILI FOEDERE IUNGITUR MDCLXXXVII (Do zgodnego związku wojsk Leopolda Wielkiego Rzymskiego Cesarza, Jana III Króla Polskiego, Rzeczypospolitej Weneckiej przeciw Turkom, wojsko moskiewskie stałym przyłączyło się związkiem w roku 1687). Na rewersie natomiast wyobrażono postać „Victorii” trzymającej w rękach róg obfitości i cztery strzały, którą A. Kwiatkowska – autorka opisu medalu w katalogu – błędnie uznała za Cererę. Zob. *Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze. Katalog wystawy jubileuszowej z okazji trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej*, red. W. Fijałkowski, J. Mielleszko, Warszawa 1983. Wspomnianą postać sportretowano w pozycji siedzącej, na tle świątyni pokoju pomiędzy dwoma portykami. Na ich kolumnach umieszczono kartusze z herbami Rzeczypospolitej, Świętego Cesarstwa Rzymskiego, Rzeczypospolitej Weneckiej i Państwa Moskiewskiego. Obok „Victorii” widać także spętanego wojownika tureckiego opierającego się o tarczę oraz pozostałe panoplia wojenne. W górnej części rewersu ukazano ponadto dwie złączone dłonie w obłokach, dzierżące skrzyżowane palmy zwycięstwa i proporce z monogramem Chrystusa oraz napis CONCORD[ia] CHRISTIAN[orum] (Zgoda chrześcijańska), por. *Chwała i sława Jana III...*, s. 231, kat. nr 221, il. 116; J. G. Rokita, *Medal upamiętniający przystąpienie Państwa Moskiewskiego do Państw-Sygnatariuszy Świętej Ligii*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2015, nr 3 (379), s. 185–192.

¹⁵ Av. i Rv. Kraków, Muzeum Narodowe (zbiory E. Hutten-Czapskiego), nr inw. MC/H/2824, Toruń, Muzeum Okręgowe, nr inw. 61, zob. E. Raczyński, *Gabinet medalów polskich*, Wrocław 1838, poz. 241, E. Hutten-Czapski, *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du comte E. Hutten-Czapski*, t. I–V, St. Petersburg–Cracovie 1871–1916, poz. 2523, W. Bartynowski, *Teki Bartynowskiego. Medale z czasów Jana III*, (b.m., b.d.), poz. I.G. 18635, I.G. 18636, I.G. 18637; L. Forrer, *Biographical Dictionary of Medallists: Coin, Gem, and Seal-engravers, Mint-masters, & c., Ancient and Modern*, vol. I–IV, London 1904–1916, s. 253; *Katalog wystawy jubileuszowej zabytków z czasów króla Stefana i Jana III w czterechsetlecie urodzin Stefana Batorego i dwieście pięćdziesięciolecie odsieczy wiedeńskiej. Muzeum Wojska Polskiego, Muzeum Narodowe*, Warszawa 1933, s. 271, poz. 432; *Kolekcja generała Jerzego Węsierskiego. Katalog monet i medali*, red. A. Białkowski, E. Tarka, S. Suchodolski, Z. Wdowiszewski, Warszawa 1974, poz. 2587; A. Szyzsko-Czyżak, *Medale polskie od XVI do XVIII wieku w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu. Katalog wystawy*, Toruń 1981, s. 17, poz. 32, J. Strzałkowski, *Słownik medalierów polskich i z Polską związanych (1508–1965)*, Warszawa 1982, s. 52; *Chwała i sława Jana III...*, s. 230–231, kat. nr 220; *Odsiecz Wiedeńska. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy*, red. A. Franaszek, K. Kuczman, t. I–III, Kraków 1990, s. 256, kat. nr 433. Zachował się jeszcze jeden medal, którego kompozycja awersu i rewersu różni się nieznacznie od wyżej wspomnianego egzemplarza pod względem szczegółów kompozycji, np. oddania anatomii portretowanych. Tożsame są natomiast data oraz osoba wykonawcy. Własność prywatna. Przedmiot wystawiony na aukcji antykwarium numizmatycznego Baldwin’s Auctions Ltd (Londyn) 4 V 2010 r. (aukcja nr 64, kat. nr 580). Istnieje ponadto wersja graficzna wspomnianego medalu przechowywana w zbiorach muzealnych w Münster. Zarówno inskrypcje, jak i kompozycje awersu i rewersu odwzorował nieznanymi z imienia i nazwiska rytownik, por. Münster, Westfälisches Landesmuseum, Porträarchiv Diepenbroick, nr inw. PORT_00042081_01, PORT_00042081_02.

¹⁶ Krótki opis medalu można odnaleźć również w publikacjach S. Ciampiego: *Lettere militari con un piano di riforma dell’esercito Polacco*, Firenze 1830, s. 88; *Viaggio in Polonia del professore Sebastiano Ciampi nella state del 1830...*, Firenze 1830, s. 96. Zdaniem Ciampiego ów medal ofiarował królowi polskiemu F. Mezzabarba Birago, autor okolicznościowego utworu pt. *Nvmisma Trivmphale, Ac Pacificvm Invictissimo: Ioanni III. Dacico, Tyrcico, Tartarico, Maximo Poloniae Regi & c. Pace cum Moschis, ac Foedere firmatis*, Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, sygn. M: Fg 170 2, opublikowanego w 1687 roku w Mediolanie. Cytowana praca zawiera tekst scenicznego utworu muzycznego z dialogami mówionymi (operetki). Twierdzenie autora nie ma jednak potwierdzenia w innych źródłach historycznych. Jak się wydaje, zaszła pomyłka i występujący w pierwszym z cytowanych opracowań ter-

Giovanni Battista Guglielmada (Guglelmada)¹⁷. Awers medalu poświęcono przede wszystkim osobie Jana III Sobieskiego¹⁸. Podobiznę królewską utrwalono w formie popiersia skierowanego w prawą stronę. Władca ma koszulę z niewielkim kołnierzem, podbitą futrem delię spiętą podłużną horyzontalną zaponą wysadzaną klejnotami i karacenę przepasaną wstęgą orderową. Skronie monarchy zdobi korona *clausa*.

min *offerta* należy łączyć z samym utworem w wersji drukowanej z graficznym odwzorowaniem medalu na frontyspisie, dedykowanym Janowi III Sobieskiemu w podzięcie za jego dotychczasowe zwycięstwa militarne nad Wołochami, Turkami i Tatarami oraz zabiegi dyplomatyczne w celu pozyskania Państwa Moskiewskiego dla idei wspólnej walki z imperium osmańskim. Również we wcześniejszych opracowaniach, m.in. w pracy: G. Cinelli Calvoli, *Biblioteca volante di Gio Cinelli Calvoli*, t. 3, Venezia 1746, s. 330–331, nie ma wzmianek uwiarygodniających przypuszczenia zawarte w dziele Ciampiego. F. Missere Fontana w najnowszym artykule na temat życiorysu i działalności Francesca Mezzabarby Birago, *Francesco Mezzabarba Birago (1645–1697) tra collezione ed erudizione numismatica nella Milano del Seicento*, „Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini” 2000, vol. CL, s. 178, przyp. 73, nie przypisuje Mezzabarbie Birago inicjatywy wybicia medalu na pamiątkę traktatu Grzymułtowskiego, lecz jedynie wymienia cytowany wyżej utwór muzyczny jako jego dzieło autorskie. Także i ksiądz J. Manthey w pracy poświęconej medalom papieskim – polonicom, pt. *Le bienheureux Innocent XI et La Pologne « Boulevard de la Chrétienté » sur les médailles commémoratives : de « Dextera tua Domine percussit inimicum » (1683) à « Pax fundata cum Moschis » (1686)*, s. 37, il. 22, przybliżając ten sam numizmat, utrzymuje, że wspomniane przedsięwzięcie medalierskie zawdzięczać trzeba Innocentemu XI jako zleceniodawcy oraz Giovanniemu Battistie Guglielmadzie (Guglelmadzie) jako wykonawcy.

¹⁷ **Giovanni Battista Guglielmada (Guglelmada)** (ur. ?, zm. 1689 r. w Rzymie) – wywodzący się z Włoch medalier, realizujący w latach 1665–1689 zlecenia medalierskie papieży: Klemensa IX, Klemensa X, Innocentego XI, a także książąt Mantui i Modeny oraz Krystyny Wazówny i przyjaciela królowej, kardynała Decia Azzoliniego. Wykonawca licznych medali, m.in. powstałego w związku ze sfinalizowaniem traktatu Grzymułtowskiego (1686), zob. L. Forrer, op. cit., vol. II, (London 1904–1916), s. 253.

Autor na potrzeby artykułu posługuje się pisownią nazwiska autora medalu przyjętą wspólnie przez historyków i numizmatyków: Guglielmada. Podobny zapis pojawia się w pracach: F. Brulliot, *Dictionnaire des monogrammes, marques figurées, lettres initiales, noms abrégés etc.*, t. 3, nr 110, Paris 1834; H. Bolzenthal, *Skizzen zur Kunstgeschichte der modernen Medaillen-Arbeit (1429–1840)*, Berlin 1840, s. 212; C.K. Nagler, *Die Monogrammisten und diejenigen bekannten und unbekanntenen Künstler aller Schulen...*, Leipzig 1881, poz. 1030. Leonard Forrer zwraca jednak uwagę, że niektóre medale włoskiego artysty były sygnowane: GUGLELMADA, por. L. Forrer, op. cit., vol. II, s. 253. W analogicznej formie nazwisko medaliera zapisano w katalogu: J.L. Ammon, *Sammlung berühmter Medailleurs und Münzmeister nebst ihren Zeichen*, Nürnberg (Norymberga) 1778, Kraków, Muzeum Narodowe, sygn. MNK VIII-XVIII.2356, s. 127, nr 32.

¹⁸ Duże wątpliwości budzi hipoteza Leonarda Forrera, według którego zleceniodawcą omawianego medalu był Jan III Sobieski. Za osobą Innocentego XI jako dysponenta świadczą wiarygodne przesłanki. Autor dzieła – Giovanni Battista Guglielmada (Guglelmada) – w latach 1665–1689 przebywał w Rzymie i wykonywał zlecenia kolejnych papieży oraz dygnitarzy kościelnych. Nie są znane żadne informacje w źródłach z epoki, dotyczące ewentualnych kontaktów pomiędzy włoskim medalierem a wysłannikami polskiego dworu królewskiego. Nie odnalazłem również żadnego innego medalu sporządzonego przez Guglielmadę (Guglelmadę) na osobiste zamówienie monarchy polskiego. Sobieskiego natomiast starano się wykreować na głównego bohatera kompozycji zarówno awersu, jak i rewersu wspomnianego dzieła medalierskiego. Propagandziści papiescy podkreślali, że właśnie zasługą króla polskiego było włączenie Państwa Moskiewskiego do grona sygnatariuszy Świętej Ligii, do czego dążyła również dyplomacja papieska. Opisujący medal z jednej strony miał więc upamiętniać niewątpliwy sukces dyplomatyczny, istotny także dla pozostałych sygnatariuszy Świętej Ligii, gdyż dający nadzieje na całkowite pokonanie imperium osmańskiego w niedalekiej przyszłości, z drugiej zaś stanowił dowód uznania Innocentego XI wobec Jana III Sobieskiego, por. L. Forrer, op. cit., vol. II, s. 253.

Twórca medalu podczas pracy nad kompozycją artystyczną awersu miał najprawdopodobniej zapewniony dostęp do wcześniejszych pod względem chronologicznym przedstawień graficznych. Omówić należy zwłaszcza portret (mezzotintę) Jana III Sobieskiego, powstały po 1683 roku, autorstwa Jacoba Gole¹⁹, wykonującego zlecenie we własnym zakładzie rytowniczym w Amsterdamie²⁰ (il. 2). Rytownik odtworzył postać monarchy w odmiennym ujęciu – w popiersiu zwróconym *en trois quarts* w prawo. Sobieskiego ukazał w podbitym futrem płaszczu z kosztowną, okrągłą zaponą oraz spodniej koszuli z marszczonym kołnierzem. Zamiast karaceny władca ma na sobie jednak żupan z pętlcami, którego ozdobą jest również szeroka wstęga orderowa. Do pozostałych rozbieżności występujących między dziełem medalierskim a graficznym należy zaliczyć również koronę *clausa* nałożoną na futrzaną czapkę z egretą przypiętą na przodzie.

Podobizny Jana III Sobieskiego w karacenie były bardziej rezultatem wizji konkretnego artysty niż odzwierciedleniem rzeczywistości²¹. Król nie mógł być bowiem portretowany w większości z zachowanych do dziś fragmentów uzbrojenia z epoki. Również i zbroja karacenowa, wykonana w czwartej ćwierci XVII wieku i według tradycji mającej pokrycie w źródłach historycznych noszona przez monarchę polskiego, nie znajduje analogii w medalierstwie²² (il. 3). Różnice wynikają zarówno ze

¹⁹ **Jacob Gole** (ur. ok. 1647 lub 1660 w Paryżu, zm. 29 I 1724 lub ok. 1730 i 1737) – wywodzący się z Holandii rytownik, autor licznych mezzotint, naśladowca dzieł malarskich artystów holenderskich (Adriaena Brouwera, Adriaena van Ostade, Davida Teniersa II mł.), pracujący w Paryżu (pierwsza wzmianka z 6 XII 1680 r.), Amsterdamie (od 1688 do 1724 r.). Wykonawca licznych grafik, m.in. portretów Innocentego XI (1676) i Jana III Sobieskiego (po 1683), własnego autoportretu (1737), zob. U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* [...], Leipzig 1907–1950, Bd. XIV (1921), s. 343–344; F.W.H. Hollstein, *Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1949–2010, Bd. 7 (1952), s. 204–240.

²⁰ Kraków, Muzeum Narodowe, Zbiory Czartoryskich, nr inw. R. 2598; Warszawa, Muzeum Narodowe, nr inw. 62706; Łañcut, Muzeum Zamkowe, nr inw. S. 4318; zob. Czapski 1901, poz. 659; *Chwała i sława Jana III...*, s. 189–190, kat. nr 131; H. Widacka, *Jan III Sobieski w grafice...*, s. 75, poz. 45, il. 39, E. Łomnicka-Żakowska, *Wokół portretu Augusta III w stroju polskim czyli o akcesoriach portretowej propagandy Sasów* [w:] „*Arx Felicitatis*”. *Księga Jubileuszowa poświęcona prof. Andrzejowi Rottermundowi*, Warszawa 2001, s. 315, il. 4a na s. 314; E. Łomnicka-Żakowska, *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*, Warszawa 2003, s. 90–91, il. 340; H. Widacka, *Lew Lechistanu...*, Warszawa 2010, s. 206–207.

²¹ Karacene, mimo że nie przedstawiała większej wartości bojowej, chętnie nosiła zwłaszcza starszyzna służąca w husarii. Największą wadą tego uzbrojenia był jednak ciężar pozostający nie bez znaczenia wobec potrzeby ciągłego manewrowania podczas walki konno, zob. *Odsiecz Wiedeńska*, s. 69.

²² Dreżno, Historisches Museum, nr inw. Y 19, zob. F.M. Reibisch, *Eine Auswahl merkwürdiger Gegenstände aus der Königl. Sächsischen Rüstammer*, Dresden 1825, poz. 28; J.G. Quant (imię nieznane), *Historisches Museum Dresden*, Leipzig 1850, s. 97; E. Przeździecki, E. Rastawiecki, *Wzory sztuki średniowiecznej*, t. I–III, Warszawa–Paryż 1853–1855; *Katalog der historischen Ausstellung der Stadt*, Wien 1883, s. 55, poz. 164–166; J. Kołaczkowski, *Pamiętki po Janie Sobieskim*, Lwów 1883, s. 8; J. Łoski, *Jan Sobieski i jego rodzina, towarzysze broni i współczesne zabytki*, Warszawa 1883, s. 86, 160; M. Ehrenthal, *Führer durch das Historische Museum Dresden*, Dresden 1899, s. 187; Z. Bocheński, *Karaceny polskie XVII–XVIII wieku*, „Broń i Barwa” 1938, t. V, s. 110–114, 116, fig. 1; *Broń paradna XVI–XVIII w. Wystawa*, oprac. J. Schöbel, D. Schaal, H. Wozel, Wrocław 1977, s. 37–38, poz. 109, *Odsiecz Wiedeńska...*, s. 209–210, kat. nr 279. Zachowały się również inwentarze zbiorów dreżdeńskiej Türkenkammer (z 1716 oraz 1783 r.). We wcześniejszym spisie majątku ruchomego należącego

stosunkowo niewielkich rozmiarów karaceny, jak i obecności elementów o charakterze *stricte* propagandowym i ochronnym. Na wzmiankowane akcesoria wojenne składają się: hełm, napierśnik, naplecznik, obojczyk i para naramienników. Łuski stalowe polerowane i zachodzące na siebie w pionowych pasach, na „karpia łuskę” (na wysokości obojczyka i dzwonu hełmu), pokrywające powierzchnie wszystkich wymienionych części zbroi, dla większego bezpieczeństwa przymocowano do specjalnego skórzanego podkładu z czerwonego płótna. Na każdej z łusek napierśnika pojawiają się tak zwane krzyżyki typu maltańskiego. Na szczycie hełmu w kształcie półkolistego dzwonu z szerokimi policzkami i nakarczkiem, posiadającego stalowy i ruchomy nosal z motylkową śrubą w obsadzie, umieszczono natomiast połączoną rzeźbę orła polskiego. Dodatkową dekorację stanowi para medalionów przybierających formę maskaronów, a także podobizny potworów oraz krzyży maltańskich zlokalizowane na dużych sercowatych łuskach napierśnika.

Inskrypcja otokowa awersu medalu Guglielmady (Guglielmady) z 1686 roku zawiera częściowo nieprawdziwą tytulaturę królewską: IO[annes] III DACICVS TVRC[icus] TART[aricus] POLON[ia]e REX MAX[imus] (Jan III, wołoski, turecki, tatarski, polski, król najdostojniejszy). Roztoczenie władztwa monarchy polskiego nad ziemiami będącymi pod protektoratem imperium osmańskiego z pewnością odpowiadało oczekiwaniom znakomitego wodza i władcy.

Inskrypcja awersu medalu, przeznaczona dla odbiorcy zagranicznego, zapewne głównie włoskiego, wyrażała nadzieje związane z przysłymi osiągnięciami militarnymi, które staną się udziałem polskiego władcy²³. Nieprecyzyjna tytulatura występuje również w tytułach okolicznościowych utworów propagandowych opublikowanych zwłaszcza po 12 września 1683 roku²⁴. Ich autorzy sugerowali czytelnikowi, że

do elektora saskiego zbroję królewską wzmiankowaną bez podania nazwiska właściciela. W kolejnym inwentarzu z 1783 r. określono interesującą nas karaceny jako „noszoną przez króla Jana Sobieskiego” i podarowaną przez monarchę Janowi Jerzemu III. Podano również dokładną datę włączenia pamiątki po Sobieskim do kolekcji Wettinów: 23 V 1783 r., zob. *Odsiecz Wiedeńska...*, s. 209–210, kat. nr 279.

²³ Tematyce wysiłków propagandowych dworu papieskiego, zmierzających do uczczenia i nadania właściwej oprawy polskim zwycięstwom militarnym i dyplomatycznym oraz poselstwem królewskim przybywającym do Rzymu, poświęcona została praca H. Osieckiej-Samsonowicz, *Polskie uroczystości w barokowym Rzymie: 1587–1696*, Warszawa 2012. Autorka niestety nie wspomniała o ewentualnych przedsięwzięciach inicjowanych przez dwór papieski w następstwie zawarcia traktatu Grzymułtowskiego. W poszczególnych podrozdziałach pracy przypominała ogólnie ceremoniał dworu papieskiego i różnice występujące pomiędzy uroczystościami „papieskimi” i „rzymskimi” (finansowanymi przez elitę Wiecznego Miasta) oraz wyjaśniła, jak celebrowano w Rzymie w okresie nowożytnym traktaty pokojowe, zob. *ibidem*, s. 22–27, 45–47.

²⁴ Druki propagandowe oraz korespondencję związane z pertraktacjami pokojowymi pomiędzy Rzeczpospolitą i Moskwą, zakończonymi podpisaniem traktatu Grzymułtowskiego, zebrał i opisał K. Zawadzki w pracy *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku. Bibliografia*, t. 2: 1662–1728, t. 3: 1501–1725, Wrocław–Warszawa–Kraków 1984–1990. Włoskojęzyczną spuścizną literacką z okresu po batalii wiedeńskiej przybliżył również B. Byliński w pracy pt. *Le Glorie di Giovanni III Sobieski, vincitore di Vienna 1683 nella poesia italiana*, Wrocław 1990. Podstawowe informacje na temat utworów literackich, których autorzy gloryfikowali pozytywne konsekwencje wynikające z pokojowego uregulowania sporów z Moskwą, znajdzie czytelnik w cytowanej wyżej publikacji H. Osieckiej-Samsonowicz.

władca odnoszący w niedalekiej przeszłości tak wielkie sukcesy jak wygrana batalia wiedeńska (12 IX 1683 r.) czy parkańska (9 X 1683 r.) stanowi najlepszą gwarancję także i przyszłych triumfów wojennych. Jan III Sobieski, zwyciężając wrogów chrześcijaństwa, symbolicznie nabył więc prawo do roztoczenia władzy nad dawnymi prowincjami imperium osmańskiego oraz ludami je zamieszkującymi.

O ile awers miał się przyczyniać do propagowania sylwetki zwycięskiego „Sarmaty”, o tyle rewers informował o okolicznościach wybicia dzieła medalierskiego. Potencjalny odbiorca po obejrzeniu drugiej strony medalu nie powinien mieć wątpliwości, że dzięki militarnemu i dyplomatycznemu zaangażowaniu króla polskiego, odgrywającemu istotną rolę w przedsięwzięciach podejmowanych przez sygnatariuszy Świętej Ligii, uda się ostatecznie powstrzymać armię imperium osmańskiego przed dalszymi podbojami i odzyskać terytoria niegdyś chrześcijańskie. Podobizny Jana III Sobieskiego oraz Zofii Aleksiejewny Romanowej ukazano w pozycjach stojących, w momencie, w którym obydwójce trzymając się za ręce, depczą odwrócony turecki półksiężyc. W lewym ręku Sobieskiego odwzorowano berło. Odzienie władców jest podobne²⁵. Król ma na sobie długi płaszcz podbity futrem gronostajowym, spięty pod szyją okrągłą zaponą, oraz antykizowaną zbroję z falbanami u dołu, przepasaną wstęgą orderową wraz z tak zwanym fartuszkim. Regentka ubrana jest również w płaszcz gronostajowy wraz z zaponą oraz długą, sięgającą do stóp szatą przewiazaną na wysokości pasa sznurem. W prawej ręce Zofia Aleksiejewna ściska dolną część szaty, unosząc ją lekko ku górze. Na głowach portretowanych widać futrzane czapki.

W zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie przechowywany jest konterfekt Jana III Sobieskiego, który jako jedyny możemy porównywać do wizerunku panującego na rewersie medalu. Wspomniane płótno namalował Jerzy Eleuter Szymonowicz Siemiginowski²⁶ pomiędzy 1683 a 1690 rokiem²⁷ (il. 4). Panującego uwiecz-

²⁵ Leonard Forrer, opisując medal, stwierdził, że medalier wyobraził Jana III Sobieskiego oraz Zofię Aleksiejewnę w ubiorach narodowych. Ta hipoteza oczywiście jest nie do utrzymania. Strój noszony zarówno przez polską szlachtę, jak i moskiewskich bojarów różnił się bowiem znacząco od kostiumu utrwalonego przez Guglielmaldę (Guglelmaidę) na drugiej stronie numizmatu. Jak się wydaje, w intencji autora medalu uwieczniony ubiór miał potwierdzać głównie monarsze prerogatywy portretowanych. Widocznych na drugiej stronie numizmatu płaszczy podbitych gronostajem używano także podczas ceremonii sakry królewskiej, zob. L. Forrer, op. cit., vol. II, s. 253.

²⁶ **Jerzy Eleuter Szymonowicz Siemiginowski** (ur. ok. 1660 we Lwowie, zm. przed 1711 tamże) – wywodzący się ze Lwowa malarz, absolwent szkół malarskich we Włoszech i Francji, zdobywca nagrody Akademii św. Łukasza w Rzymie (w 1684 r.), członek tejże akademii. Twórca licznych zbiorowych i indywidualnych konterfektów Sobieskiego i jego rodziny, m.in. portretu królowej Marii Kazimiery Sobieskiej z dziećmi (ok. 1684), Jana III Sobieskiego pod Wiedniem (1686), oraz obrazów religijnych: *Św. Anna Samotrzeć* w ołtarzu głównym kolegiaty św. Anny w Krakowie (1699), *Chrystus Nauczający* (?) w klasztorze Wizytek w Warszawie, *Przemienienie Pańskie*, *Anioł Stróż*, *Św. Bonawentura*, *Św. Feliks a Catalincio* w kościele Przemienienia Pańskiego (Kapucynów) w Warszawie, *Chrystus na krzyżu* (1700) w kościele św. Krzyża w Warszawie, zob. M. Karpowicz, *Jerzy Eleuter Szymonowicz Siemiginowski malarz polskiego baroku*, Warszawa–Wrocław–Kraków–Gdańsk 1974.

²⁷ Warszawa, Muzeum Narodowe, nr inw. MP 4377; zob. *Polska, jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, oprac. W. Antoniewicz, J.S. Bystróż, A. Brückner, t. I–III, Warszawa 1927–1930, poz. 176; *Sztuka warszawska od średniowiecza do połowy XX wieku. Katalog wystawy*

niono w półpostaci, z głową odwróconą *en trois quarts* w prawo, na tle czerwonej kotary oraz nieznanego bliżej krajobrazu. Strój władcy ma znaczenie reprezentacyjne, symboliczne i propagandowe. Obok spodniej, białej koszuli i złotej karaceny, na której łuskach uwzględniono wyobrażenia heraldyczne orłów polskich, uzupełnionej o naramiennik w kształcie lwiej głowy ze spływającymi paskami *pteryges* możemy wyodrębnić na płótnie purpurowy płaszcz spięty na ramieniu broszą oraz tak zwany rzymski fartuszek z paskami *cingulum*. Na falbanach fartuszka można dostrzec głowy ludzkie lub zwierzęce. Monarcha ponadto w prawej ręce ściska regiment. Lewa ręka, zgięta w łokciu, jest zaś oparta na wysokości biodra o wspomniany fartuszek. Głowę panującego nobilituje nie futrzana czapka, a wieniec laurowy. Na stole przykrytym udrapowaną tkaniną leży również bogato zdobiony hełm królewski z pióropuszem.

Analizując spuściznę ikonograficzną pozostałą po Zofii Aleksiejewnie, odnalazłem jeden portret carówny (w formie miedziorytu), który wykazuje pewne podobieństwo do kompozycji rewersu medalu. Wspomniana grafika, datowana na 1685 rok, zawiera sygnaturę: Henri (?) Bonnard²⁸ (il. 5). Władczynię sportretowano w całej postaci, z głową skierowaną *en trois quarts* w lewo. Na ubiór monarchini składają się: kokosznik z „czołkiem” na przodzie, wysokim przykryciem z jedwabiu i egrętą z piórami, suknia bogato dekorowana w dolnej części pasami pionowymi oraz w kształcie zygzaka z perłami i klejnotami, znacznie krótszy kaftan podobnie zdobiony i częściowo rozcięty na bokach oraz długi płaszcz spięty na wysokości dekoltu owalną broszą. Obok uwzględniono fragment kotary i stolik z kobiercem o dekoracji roślinnej, na którym leży poduszka z koroną *clausa*. W tle zaś rozciąga się krajobraz w postaci wysokich drzew. Szczególnie istotne dla nas są gesty czynione przez carównę: lewa ręka lekko zgięta w łokciu, prawa podtrzymująca część płaszcza. Podobne ustawienie kończyn górnych możemy zauważyć, oglądając rewers medalu autorstwa Guglielmady (Guglelmady)

Szukając współczesnych dacie emisji medalu, XVII-wiecznych przedstawień graficznych kierujących uwagę odbiorcy na podobne treści propagandowe, nie należy pominąć ryciny opisanej przez Hannę Widacką, autorstwa nieznanego rytownika niemieckiego, wykonaną około 1683 roku²⁹ (il. 6). Na grafice możemy rozpoznać Jana III Sobieskiego i Leopolda I złączonych w braterskim uścisku dłoni. Sylwetki modeli uwiecznionych w całej postaci zwrócone są frontalnie do widza. Król polski

jubileuszowej. Muzeum Narodowe w Warszawie, red. T. Dobrzeńiecki, J. Ruszczyćówna, t. I–II, Warszawa 1962, t. I, poz. 125, il. 43; W. Drecka, *Portrety osobistości polskich znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie. Katalog*, Warszawa 1967, poz. 63; *Kurfürst Max Emanuel Bayern und Europa um 1700*, Bd. I–II, München 1976, t. II, s. 47–48; W. Fijałkowski, I. Voisé, *Portrety polskie w galerii wilanowskiej*, Warszawa 1978, s. 14, il. 42.

²⁸ D.A. Rowiniskij (Ровинский), *Материалы для русской иконографии (в 12 выпусках)*. СПб.: Экспедиция заготовления государственных бумаг, t. I, 1884–1891, s. 404; A.B. Morozow (Морозов), *Каталог моего собрания русских гравированных и литографированных портретов*, t. IV, Москва 1913, s. 1049.

²⁹ Warszawa, Muzeum Narodowe, nr inw. 62704, zob. *Rzeczpospolita w dobie Jana III. Katalog wystawy Zamku Królewskiego, Archiwum Głównego Akt Dawnych i Biblioteki Narodowej (wrzesień–październik 1983 r.)*, red. A. Gieysztor, E. Suchodołska, Warszawa 1983, s. 202, kat. nr 528; H. Widacka, *Jan III Sobieski...*, s. 65, poz. 28, il. 27; eadem, *Lew Lechistanu...*, s. 388–389.

ma na sobie żupan zapięty na całej długości guzami z pętlcami i przewiązany pasem kontuszowym oraz gronostajowy płaszcz wraz z niewielką zaponą pod szyją. Cesarz austriacki odziany jest w kapę ceremonialną oraz kompletną zbroję płytową z naramiennikami, nabiodrnikami, nakolannikami, nagolennicami i trzewikami. Głowy panujących honorują wieńce laurowe. Do atrybutów przynależnych suwerennym władcom i zarazem dowódcom należy zaliczyć: berło w prawej ręce cesarza austriackiego oraz regiment, o który wspiera się król także prawą ręką. Również sam akt przymierza polsko-austriackiego upamiętniono inaczej niż na medalu Guglielmady (Guglelmady). Władca Świętego Cesarstwa Rzymskiego podaje Sobieskiemu prawą dłoń, ten zaś zgodnie z obowiązującym do dziś zwyczajem, odwodzi się tym samym gestem, za pomocą prawej ręki. Obydwaj monarchowie stoją na stosie ułożonym z ciał pokonanych żołnierzy tureckich w turbanach, szatach orientalnych z pętlcami i guzami oraz płaszczach z wyłożonymi kołnierzami. Towarzyszy im również odrażająca postać w starszym wieku o wężowych włosach, spożywająca serce – personifikacja Zawiści.

Napis otokowy rewersu medalu: PAX FVNDATA CVM MOSCHIS (pokój z Moskwą ugruntowany), potwierdza akt zawarcia politycznej współpracy³⁰. Rok podpisania traktatu został określony na dziewiąty od początku panowania Jana III Sobieskiego: DECENNALIA AVG[usti] (Dziesiąty rok panowania)³¹. Autor medalu pragnął przybliżyć odbiorcy osobę Sobieskiego na wzór rzymskich imperatorów i dowódców, których kolejne lata rządów stanowiły ważny punkt odniesienia dla kronikarzy.

4. PODSUMOWANIE

Podsumowując, należy zauważyć, iż dysponent papieski, pragnąc właściwie uczcić traktat Grzymułtowski, którego przyjęcie i respektowanie przez obydwie strony – polską i moskiewską – otwierało drogę do aktywnego uczestnictwa Państwa Moskiewskiego w Świętej Lidze, a zarazem chcąc w sposób symboliczny wyrazić

³⁰ Do pierwszych zwolenników akcesu Państwa Moskiewskiego do Świętej Ligii należy zaliczyć Wenecję. Postulaty władz tego miasta zostały sformułowane np. w treści listu datowanego na 21 I 1684 r., którego adresatem był polski król. W opinii niektórych papież Innocenty XI natomiast początkowo dążył do utworzenia tzw. sojuszu morskiego przeciwko Turcji, obejmującego jedynie Wenecję i Zakon Kawalerów Mieczowych. Dopiero w późniejszym okresie wykształciła się koncepcja wspólnego sojuszu przy udziale Państwa Kościelnego, Rzeczypospolitej, Świętego Cesarstwa Rzymskiego i Wenecji. Gotowość przyjęcia Państwa Moskiewskiego do grona wymienionych państw deklarowano już jednak w treści traktatu z 5 III 1684 r., zob. Z. Wójcik, *Jan Sobieski: 1629–1696*, s. 354–355.

³¹ Autor inskrypcji nie uwzględnił okresu pomiędzy zwycięską elekcją Jana III Sobieskiego (19–21 V 1674 r.) a koronacją w katedrze na Wawelu 2 II 1676 r. Należy jednak pamiętać, że wówczas Sobieski posiadał już pełnię władzy królewskiej. Zważywszy, iż w wypadku antenatów Sobieskiego regułą było, że koronacja następowała kilka miesięcy po elekcji, powyższe postępowanie nie powinno dziwić. Samą koronację należy zaś rozpatrywać jako akt o znaczeniu *stricte* symbolicznym i propagandowym, w którym uczestnictwo jednak uważano za konieczne dla legitymizacji władzy.

wdzięczność i uznanie dla zabiegów dyplomatycznych polskiego króla, celowo zamówił dzieło medalierskie o ustalonym wcześniej przekazie. Należy bowiem zauważyć, iż awers numizmatu wypełnia w całości podobizna Jana III Sobieskiego w stroju przypominającym o jego monarszych prerogatywach (korona *clausa* na głowie, płaszcz gronostajowy spięty horyzontalną zaponą na ramionach), a zarazem o stałej gotowości do walki o idee chrześcijańskie (zbroja karacenowa należąca do rynsztunku staropolskich „Sarmatów”). Również inskrypcja okolicznościowa: IO[annes] III DACICVS TVRC[icus] TART[aricus] POLON[iae] REX MAX[imus], choć nieoddająca wiernie stanu faktycznego, może być uznana za świadectwo wyższości władcy nad Wołochami, Turkami, Tatarami, których terytoria znajdują się wkrótce pod panowaniem Sobieskiego.

Taka decyzja oczywiście nie dziwi, zważywszy, że Innocenty XI należał do założycieli i największych zwolenników Świętej Ligi. Jednocześnie zaś konsekwentnie zabiegał, aby do nowego sojuszu militarnego przeciwko Turcji włączyło się Państwo Moskiewskie. Władcy na Kremlu jednak konsekwentnie uzależniali własny akces od uregulowania sporów terytorialnych z Rzeczpospolitą. Podpisanie traktatu Grzymułtowskiego należy więc postrzegać także jako istotny sukces papieżstwa.

Motyw ikonograficzny zaprezentowany na rewersie medalu świadczy natomiast o dążeniu medaliera do zaakcentowania przywódczej roli polskiego monarchy w sojuszu wymierzonym w Turcję. Władca dzierży w lewym ręku berło. Podobnego atrybutu nie posiada regentka rosyjska. Przyczyną zabiegów dyplomatycznych Jana III Sobieskiego zakończonych podpisaniem traktatu Grzymułtowskiego, który upamiętnia medal autorstwa Guglielmaldy (Guglelmady), jest oczywiście chęć całkowitego zniszczenia imperium tureckiego. Zgodnie zaś z przekazem zawartym na medalowym krążku, ponieważ udało się doprowadzić do zgody pomiędzy dwoma chrześcijańskimi mocarstwami, ostateczny upadek Turcji muzułmańskiej jest jedynie kwestią czasu.

ILUSTRACJE

Ilustracja 1. Medal powstały w związku ze sfinalizowaniem traktatu Grzymułtowskiego regulującego wzajemne stosunki między Rzeczpospolitą a Państwem Moskiewskim, bity na zlecenie dysponenta papieskiego; Giovanni Battista Guglielmada (Guglielmada), Rzym, 1686, srebro (brąz), śr. 64 mm, bity, reprodukcja za: *Chwała i sława Jana III...*, Warszawa 1983, 230, kat. nr 220, il. 119

Ilustracja 2. Portret graficzny Jana III Sobieskiego; Jacob Gole, we własnym zakładzie rytowniczym w Amsterdamie, Amsterdam, po 1683 r., mezzotinta (napis rylcem), wym. 19,2 ×14,1 mm (płyta), reprodukcja za: H. Widacka, *Lew Lechistanu...*, Warszawa 2010, s. 207

Ilustracja 3. Karacena według tradycji stanowiąca własność Jana III Sobieskiego; nieznanymi rzemieślnikami, Polska, 4 ćw. XVII w., stal, kucie, polerowanie, złocenie, waga: 16,35 kg, reprodukcja za: *Odsiecz Wiedeńska*, Kraków 1990, kat. nr 279, il. 297, 297a

Ilustracja 4. Konterfekt malarski Jana III Sobieskiego; Jerzy Eleuter Szymonowicz Siemiginowski, 1683–1690, płótno, olej, wym. 134,5 × 96 cm, reprodukcja za: *Chwała i sława Jana III...*, Warszawa 1983, s. 131, kat. nr 6

Ilustracja 5. Portret graficzny carówny Zofii Aleksiejewny; Henri (?) Bonnard, Paryż 1685, miedzioryt, wym. 9,7 × 7 mm, źródło: <http://ebookyard.ru/rpg/portraits/25/25129.htm>

Ilustracja 6. Król Jan III Sobieski i cesarz Leopold I Habsburg podczas braterskiego uścisku dłoni na pobojowisku pod Wiedniem; nieokreślony rytownik niemiecki, Niemcy, ok. 1683, miedzioryt, wym. 10,4 × 16,1 cm (kompozycja, odbitka obcięta), reprodukcja za: H. Widacka, *Lew Lechistanu...*, Warszawa 2010, s. 389

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Ammon J.L., *Sammlung berühmter Medailleurs und Münzmeister nebst ihren Zeichen*, Nürnberg (Norymberga) 1778, Kraków, Muzeum Narodowe, sygn. MNK VIII-XVI-II.2356.
- Birago F.M., *Nymisma Trivmphale, Ac Pacificvm Invictissimo: Ioanni III. Dacico, Tyrnico, Tartarico, Maximo Poloniae Regi & c. Pace cum Moschis, ac Foedere firmatis*, Mediolani (Mediolan) 1687, Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, sygn. M: Fg 170 2.
- Cinelli Calvoli G., *Biblioteca volante di Gio Cinelli Calvoli*, t. 3, Venezia (Wenecja) 1746, Berlin, Staatsbibliothek, sygn. RLS La 207-2.

Opracowania

- Bartynowski W., *Teki Bartynowskiego. Medale z czasów Jana III*, (b.m., b.d.).
- Bocheński Z., *Karaceny polskie XVII–XVIII wieku*, „Broń i Barwa” 1938, t. V, s. 110–114, 116, fig. 1.
- Bolzenthall H., *Skizzen zur Kunstgeschichte der modernen Medaillen-Arbeit (1429–1840)*, Berlin 1840.
- Broń paradna XVI–XVIII w. Wystawa*, oprac. J. Schöbel, D. Schaal, H. Wozel, Wrocław 1977.
- Brulliot F., *Dictionnaire des monogrammes, marques figurées, lettres initiales, noms abrégés etc.*, t. 3, nr 110, Paris 1834.
- Byliński B., *Le Glorie di Giovanni III Sobieski, vincitore di Vienna 1683 nella poesia italiana*, Wrocław 1990.
- Chwała i sława Jana III w sztuce i literaturze. Katalog wystawy jubileuszowej z okazji trzechsetlecia odsieczy wiedeńskiej*, red. W. Fijałkowski, J. Mieleszko, Warszawa 1983.
- Ciampi S., *Lettere militari con un piano di riforma dell'esercito Polacco*, Firenze 1830.
- Ciampi S., *Viaggio in Polonia del professore Sebastiano Ciampi nella state del 1830...*, Firenze 1830.
- Czołowski A., *Ikonoграфия wojenna Jana III*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 1930, R. II, t. II, z. 2, s. 265–266.
- Drecka W., *Portrety osobistości polskich znajdujące się w pokojach i w galerii pałacu w Wilanowie. Katalog*, Warszawa 1967.
- Ehrenthal M., *Führer durch das Historische Museum Dresden*, Dresden 1899.
- Fijałkowski W., Voisé I., *Portrety polskie w galerii wilanowskiej*, Warszawa 1978.
- Forrer L., *Biographical Dictionary of Medallists: Coin, Gem, and Seal-engravers, Mint-masters, & c., Ancient and Modern*, vol. I–IV, London 1904–1916.
- Hollstein F.W.H., *Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts ca. 1450–1700*, Amsterdam 1949–2010, Bd. 7 (1952), s. 204–240.
- Hutten-Czapski E., *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du comte E. Hutten-Czapski*, t. I–V, St. Petersburg–Cracovie 1871–1916.
- Karpowicz M., *Jerzy Eleuter Szymonowicz Siemiginowski malarz polskiego baroku*, Warszawa–Wrocław–Kraków–Gdańsk 1974.

- Katalog der historischen Ausstellung der Stadt*, Wien 1883.
- Katalog wystawy jubileuszowej zabytków z czasów króla Stefana i Jana III w czterechsetlecie urodzin Stefana Batorego i dwieście pięćdziesięciolecie odsieczy wiedeńskiej*. Muzeum Wojska Polskiego, Muzeum Narodowe, Warszawa 1933.
- Koczeżarów K. (С. Кочегаров), *Речь Посполитая и Россия в 1680–1686 гг. Заключение договора о Вечном мире*, Москва 2008.
- Kolekcja generała Jerzego Węsierskiego. Katalog monet i medali*, red. A. Białkowski, E. Tarka, S. Suchodolski, Z. Wdowiszewski, Warszawa 1974.
- Kołaczkowski J., *Pamiętki po Janie Sobieskim*, Lwów 1883.
- Kurfürst Max Emanuel Bayern und Europa um 1700*, Bd. I–II, München 1976.
- Łomnicka-Żakowska E., *Grafika portretowa epoki saskiej w Polsce w relacji z późnobarokową grafiką europejską*, Warszawa 2003.
- Łomnicka-Żakowska E., *Wokół portretu Augusta III w stroju polskim czyli o akcesoriach portretowej propagandy Sasów [w:] „Arx Felicitatis”. Księga Jubileuszowa poświęcona prof. Andrzejowi Rottermundowi*, Warszawa 2001, s. 315.
- Łoski J., *Jan Sobieski i jego rodzina, towarzysze broni i współczesne zabytki*, Warszawa 1883.
- Manthey J., *Le bienheureux Innocent XI et La Pologne « Boulevard de la Chrétienté » sur les medailles commemoratives: de « Dexter a tua Domine percussit inimicum » (1683) à « Pax fundata cum Moschis » (1686)*, préface J. Gawlina, Rome 1956.
- Missere Fontana F., *Birago Francesco Mezzabarba Birago (1645–1697) tra collezione ed erudizione numismatica nella Milano del Seicento*, „Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini” 2000, vol. CI, s. 159–212.
- Морозов (Морозов) А.В., *Каталог моего собрания русских гравированных и литографированных портретов*, t. I–V, Москва 1913.
- Nagler C.K., *Die Monogrammisten und diejenigen bekannten und unbekanntenen Künstler aller Schulen...*, Leipzig 1881.
- Odsiecz Wiedeńska. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy*, red. A. Franaszek, K. Kuczman, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu, t. I–III, Kraków 1990.
- Osiecka-Samsonowicz H., *Polskie uroczystości w barokowym Rzymie: 1587–1696*, Warszawa 2012.
- Perdenia J., *Stanowisko Rzeczypospolitej szlacheckiej wobec sprawy Ukrainy na przełomie XVII–XVIII wieku*, Wrocław 1963.
- Polska, jej dzieje i kultura od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, oprac. W. Antoniewicz, J.S. Bystron, A. Brückner, t. I–III, Warszawa 1927–1930.
- Przeździecki E., Rastawiecki E., *Wzory sztuki średniowiecznej*, t. I–III, Warszawa–Paryż 1853–1855.
- Raczyński E., *Gabinet medalów polskich*, Wrocław 1838.
- Rokita J.G., *Medal upamiętniający przystąpienie Państwa Moskiewskiego do Państw-Sygnatariuszy Świętej Ligii*, „Biuletyn Numizmatyczny” 2015, nr 3 (379), s. 185–192.
- Rowinskij (Ровинский) Д.А., *Материалы для русской иконографии (в 12 выпусках)*. СПб.: Экспедиция заготовления государственных бумаг, t. I–IV (cz. I–XII), 1884–1891.
- Ruszczyćówna J., *Ikonoграфия Jana III Sobieskiego. Wybrane zagadnienia*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 1982, t. XXVI, s. 209–307.
- Rzeczpospolita w dobie Jana III. Katalog wystawy Zamku Królewskiego, Archiwum Głównego Akt Dawnych i Biblioteki Narodowej (wrzesień–październik 1983 r.)*, red. A. Gieysztor, E. Suchodolska, Warszawa 1983.

- Strzałkowski J., *Słownik medalierów polskich i z Polską związanych (1508–1965)*, Warszawa 1982.
- Sztuka warszawska od średniowiecza do połowy XX wieku. Katalog wystawy jubileuszowej. Muzeum Narodowe w Warszawie*, red. T. Dobrzeński, J. Ruszczykówna, t. I–II, Warszawa 1962.
- Szysko-Czyżak A., *Medale polskie od XVI do XVIII wieku w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu. Katalog wystawy*, Toruń 1981.
- Thieme U., Becker F., *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart [...]*, Leipzig 1907–1950, Bd. XIV, (1921), s. 343–344.
- Widacka H., *Jan III Sobieski w grafice XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1987.
- Widacka H., *Lew Lechistanu. Jan III Sobieski w grafice*, Warszawa 2010.
- Wójcik Z., *Jan Sobieski: 1629–1696*, Warszawa 1983.
- Wójcik Z., *Między traktatem andruszowskim a wojną turecką. Stosunki polsko-rosyjskie 1667–1672*, Warszawa 1968.
- Zawadzki K., *Gazety ulotne polskie i Polski dotyczące XVI–XVIII wieku. Bibliografia*, t. 2: 1662–1728, t. 3: 1501–1725, Wrocław–Warszawa–Kraków 1984–1990.